કહાની હિન્દુ રાષ્ટ્રમાંથી મુસ્લિમ બનેલાં દેશની...

તો પછી ઈન્ડોનેશિયા વિશ્વનો સૌથી મોટો મુસ્લિમ દેશ કેવી રીતે બન્યો?

વિકલ્પ

★ દીપક આશર

લાખો વર્ષો પહેલા ફાટેલા જ્વાળામુખીની રાખ અહીંની જમીનને ફળદ્રુપ બનાવી હતી. પછી જંગલો વધ્યા અને ટાપુઓએ આકાર લીધો. સમય જતાં માનવ વસાહતો વસવા લાગી. શરૂઆતના રહેવાસીઓ શિકારીઓ હતા, જેમણે ઓસ્ટ્રોનેશિયન વિચરતીઓને આ ટાપુઓનો રસ્તો બતાવ્યો હતો. ઓસ્ટ્રોનેશિયનો એટલે કે, દક્ષિણ-પૂર્વ એશિયાના રહેવાસીઓ, જેઓ તારાઓ જોઈને દિશા નક્કી કરવામાં માહિર હતા. તેઓ પોતાની સાથે ખેતી, ઓજારો અને સંસ્કૃતિ લાવ્યા હતા. આ સ્થળ દરિયાઈ સિલ્ક રોડનો એક મહત્ત્વપૂર્ણ ભાગ હતો.

ભારતીયોએ સૌપ્રથમ અહીં પોતાનો પડાવ નાખ્યો અને તેઓએ એક સામ્રાજ્ય સ્થાપ્યું હતું. અહીં વિવિધ ટાપુઓ પર રાજાઓ શાસન કરતા હતા. હિન્દુ અને બૌદ્ધ મંદિરો બનાવવામાં આવ્યા હતા. સદીઓ વીતી ગઈ પછી આરબ વેપારીઓ અહીં આવ્યા. રસપ્રદ વાત એ છે કે તલવારો મ્યાનમાં રહી, ન તો કોઈ રક્તપાત થયો, પણ ઈસ્લામે ધીમે ધીમે અહીં એટલી હદે પગપેસારો કર્યો કે આ ટાપુ આજે વિશ્વની સૌથી મોટી મુસ્લિમ વસ્તી ધરાવતો દેશ બની ગયો છે. આજે આપણે ઈન્ડોનેશિયા વિશે વાત કરીશું...

શરૂઆત કરીએ, ભારતીય વેપારીઓના આગમનથીઃ ઈન્ડોનેશિયાના જાવા ટાપુ પર આવેલું ડિએંગ, જે ઊંચા શિખરોવાળા તેના પ્રાચીન મંદિરો માટે જાણીતું છે. ડિએંગનો આ વિસ્તાર એક સમયે પવિત્ર આત્માઓનું નિવાસસ્થાન હતું. સ્થાનિક લોકો 'સાંગ હ્યાંગ કેર્સા'ને તેમના રક્ષક તરીકે પૂજતા હતા, સમય જતાં કહાની બદલાઈ. ભારતીય વેપારીઓ અહીં આવ્યા, ત્યારે તેઓ માત્ર માલ જ નહીં, પરંતુ તેમની સંસ્કૃતિ, પરંપરાઓ અને વિચારધારા પણ લાવ્યા હતા. તેઓએ અહીં દેવતાઓ અને રાજાઓની વિભાવના રાખી. સ્થાનિક પરંપરાઓથી સંપૂર્ણપણે અલગ. સ્થાનિક લોકો પણ તેમનાથી આકર્ષાયા. ધીમે ધીમે, જે વિસ્તાર એક સમયે પવિત્ર આત્માઓનું ઘર હતું તે ભગવાન શિવ, વિષ્ણુ અને બુદ્ધના મંદિરોથી ભરાઈ ગયો. આ ક્રમમાં વિશ્વનું સૌથી મોટું બૌદ્ધ મંદિર, બોરોબુદુર અને પ્રમ્બાનન જેવા હિન્દુ મંદિરો બનાવવામાં આવ્યા હતા. અહીં હિન્દુ રાજાઓના દરબાર કવિઓ, પૂજારીઓ અને વિદ્વાનોથી ભરેલા હતા જેઓ દેવતાઓ અને રાક્ષસો વચ્ચેના યુદ્ધની વાર્તાઓ કહેતા હતા. આ સમય દરમિયાન જાવા તેમજ સુમાત્રા પર ભારતીય સંસ્કૃતિ ખીલી રહી હતી. અહીં શ્રીવિજય સામ્રાજ્યનો ઉદય થયો, જે બૌદ્ધ ધર્મનું કેન્દ્ર હતું. એકંદરે, ઈન્ડોનેશિયાના જાવા અને સુમાત્રાના કિનારે 1500 વર્ષ સુધી હિન્દુ અને બૌદ્ધ સામ્રાજ્યોનું શાસન ચાલુ રહ્યું હતું. તે દરમિયાન, પશ્ચિમ એશિયામાં બીજો ધર્મ ઉભરી રહ્યો હતો.

ઈસ્લામ ઈન્ડોનેશિયામાં કેવી રીતે પ્રવેશ્યો?: 7મી સદીમાં અરબમાં પયગંબર મુહમ્મદના નિધન પછી, વિશ્વભરમાં ઈસ્લામ ફેલાવાની કવાયત શરૂ થઈ અને વેપાર માધ્યમ બન્યો. 8મી સદી સુધીમાં ઈસ્લામ ઉત્તર આફ્રિકા, મધ્ય એશિયા, દક્ષિણ યુરોપ અને મધ્ય પૂર્વ સુધી પહોંચી ગયો હતો. આને ઈસ્લામનો સુવર્ણ યુગ પણ કહેવામાં આવે છે. મસાલાઓની સુગંધ આરબ વેપારીઓને ઈન્ડોનેશિયા સુધી ખેંચી લાવી હતી. તે સમયે પર્શિયા અને ભારતના વેપારીઓ અહીં આવતા હતા અને વેપાર ચરમસીમાએ હતો. આ મુસ્લિમ વેપારીઓ દરિયાકાંઠાનું મહત્ત્વ ખૂબ સારી રીતે સમજતા હતા. સાંજના મેળાવડાની શરૂઆત રહેવાસીઓ સાથે વેપારની ચર્ચા કરતી વખતે થઈ હતી.

જ્યારે આરબ વેપારીઓ આ કિનારા પર આરામ કરતા હતા, ત્યારે આસપાસના લોકોએ આ વિદેશીઓ સાથે વાત કરવાનું શરૂ કર્યું હતું. બદલામાં તેઓ તેમને પયગંબર મુહમ્મદ અને તેમના ઉપદેશોની કહાનીઓ કહેતા હતા. આ કહાનીઓ દરિયાકાંઠાના સમુદાયોમાં ઊંડાણપૂર્વક ગુંજવા લાગી હતી. ઈસ્લામનો ભાર એટલો હતો કે સ્થાનિક લોકો પોતાનો ધર્મ બદલવા તૈયાર હતા. બે કારણો હતા. શ્રદ્ધા અને શક્તિશાળી મુસ્લિમ વેપાર નેટવર્ક સાથે સારા સંબંધો.

આ કિનારો હિંદ મહાસાગરને પૂર્વ એશિયા સાથે જોડતું બંદર હતું. 13મી સદી દરમિયાન આરબ વેપારીઓ અહીં વારંવાર આવતા હતા. મસાલા અને કપડાંના વેપારની સાથે, તેઓએ લોકોને ઈસ્લામના ગુણો વિશે માહિતી આપવાનું શરૂ કર્યું હતું. એકેશ્વરવાદના ઉપદેશો, એટલે કે એક ભગવાનમાં વિશ્વાસ, ન્યાય અને સમુદાય પર ભાર, લોકોના હૃદયમાં મૂળિયા જમાવી રહ્યા હતા. આ બધું હિન્દુ-બૌદ્ધ માન્યતાઓથી સંપૂર્ણપણે અલગ હતું. છતાં રાજાઓને તેમાં શાસન, વેપાર અને રાજદ્વારીનો માર્ગ મળ્યો હતો.

વાલી એક અરબી શબ્દ છે જેનો અર્થ 'ઈશ્વરનો મિત્ર' થાય છે, જ્યારે સોંગો એક જાવાનીઝ શબ્દ છે જેનો અર્થ '૯' થાય છે. આ ૯ મૌલવીઓને જાવામાં ઇસ્લામ શીખવવા અને ફેલાવવાનો શ્રેય આપવામાં આવે છે

આ બાબતોથી પ્રભાવિત થઈને દરિયાકાંઠાના રાજા મારાસિલુએ ઈસ્લામ અપનાવવાનું નક્કી કર્યું. ઈસ્લામ ધર્મ અપનાવીને તેમણે મુસ્લિમ શાસક તરીકે એક નવી ઓળખ બનાવી હતી અને તેમનું નામ સુલતાન મલિક અલ-સાલિહ રાખવામાં આવ્યું. અહીંથી એક નવી શરૂઆત થઈ. સુલતાન મલિક અલ-સાલિહના મૃત્યુ પછી જ્યાં તેમને દફનાવવામાં આવ્યા હતા તે સ્થાન પરના કબરના પથ્થર પર 1297 ADનો સમય લખાયેલ છે. જે દરિયાકાંઠે હાજર સૌથી જૂના શિલાલેખોમાંનો એક છે. ઈતિહાસકારો તેમને ઈન્ડોનેશિયામાં ઈસ્લામના સ્થાપક માને છે.

એક પછી એક, ઈસ્લામ ઈન્ડોનેશિયાના અન્ય દરિયાકાંઠે પણ ફેલાતો ગયો હતો. જાવા પર લાંબા સમય સુધી માજપહિત સામ્રાજ્યનું શાસન હતું, પરંતુ 15મી અને 16મી સદીમાં જ્યારે વાલી સોંગો ઈસ્લામ ફેલાવવા માટે આગળ આવ્યા ત્યારે ઈસ્લામીકરણનો મજબૂત તબક્કો જોવા મળ્યો હતો. વાલી એક અરબી શબ્દ છે જેનો અર્થ 'ઈશ્વરનો મિત્ર' થાય છે, જ્યારે સોંગો એક જાવાનીઝ શબ્દ છે જેનો અર્થ '9' થાય છે. આ 9 મૌલવીઓને જાવામાં ઈસ્લામ શીખવવા અને ફેલાવવાનો શ્રેય આપવામાં આવે છે.

વાલી સોંગોમાંથી એક સુનન કાલીજાગા હતો. તેને ખૂબ જ જ્ઞાની માનવામાં આવતો હતો. શા માટે? તમે આગળની કહાની પરથી સમજી શકશો. તે દિવસોમાં જાવામાં કઠપૂતળીનો ખેલ ખૂબ પ્રખ્યાત હતો. અંધારામાં દીવા પ્રગટાવીને અને શરીર અથવા કઠપૂતળીના પડછાયાનો ઉપયોગ કરીને કહાનીઓ કહેવાની એક લોક કલા છે. આ દરિયા કિનારે ખૂબ પ્રખ્યાત હતી. મોટાભાગે મહાભારત અને રામાયણની કહાનીઓ આ કલા દ્વારા કહેવામાં આવતી હતી. આ બધું જોઈને, કાલિજાગાને સમજાયું કે લોકો સુધી પહોંચવા માટે તેમની સંસ્કૃતિમાં સંવાદ હોવો જરૂરી છે. તો શા માટે આ કલાને માધ્યમ ન બનાવવી? કાલિજાગાને એક યુક્તિ અપનાવી. બધા હિન્દુ મહાકાવ્યોની કહાનીઓને ખોટી સાબિત કરવાને બદલે, તેણે પોતાના ઉપદેશો લોકોને પહોંચાડવાનું કામ આરંભ્યું. ધીમે ધીમે, ઈસ્લામિક કહાનીઓ કઠપૂતળીઓ દ્વારા કહેવાનું શરૂ કર્યું. રાત્રે ખુલ્લા આકાશ નીચે દરિયા કિનારે ભેગા થતા લોકોને ખબર પણ ન પડી કે તેઓ મનોરંજન દ્વારા ક્યારે ધર્માંતરણની નજીક પહોંચી ગયા. ઈન્ડોનેશિયામાં આજ સુધી, સુનન કાલિજાગા અને બાકીના વાલી સોંગોને યાદ કરવામાં આવે છે. સ્થાનિક લોકો ઝિયારા (પ્રાર્થના) કરવા માટે તેમની કબરો પર જાય છે.

ઈન્ડોનેશિયાના દરિયા કિનારા વ્યાપારિક રીતે એટલા મહત્ત્વપૂર્ણ હતા કે દૂરના દેશોના વેચાણકર્તાઓની તેમના પર તીખી નજર હતી. પોર્ટુગીઝોએ અહીં મસાલાના વેપાર પર કબજો કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, પરંતુ ટકી શક્યા નહીં. નેધરલેન્ડ્સે તેમનું સ્થાન લીધું. પહેલા વેપાર દ્વારા પ્રવેશ અને પછી રાજાઓને વશ કરીને તેઓ પોતે રાજા બન્યા હતા. બીજી બાજુ, સુમાત્રાના ઉત્તરીય પ્રદેશ 'આચે'માં બળવાના અવાજો ઉઠી રહ્યા હતા. ગાઢ જંગલોમાં એક સૈન્ય તૈયાર કરવામાં આવી રહ્યું હતું. આ પાછળ ઈસ્લામને ટેકો આપતી એક મહિલાનો હાથ હતો. તેનું નામ 'કટ ન્યાક ધીએન' હતું. જેણે લોકોમાં જેહાદ (એટલે કે સામૂહિક સંઘર્ષ)ને પ્રોત્સાહન આપ્યું હતું. તેણી પોતાની જમીન માટે લડતા લડતા મૃત્યુ પામી હતી. એક સમયે અંગ્રેજોએ પણ આ દરિયા કિનારા પર છાવણી નાખવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, પરંતુ ડચ લોકોએ તેમને પણ હરાવી દીધા હતા.

આ સમયગાળા દરમિયાન ઈન્ડોનેશિયાના ઘણા ભાગોમાં ડચ લોકો સામે બળવો ચાલી રહ્યો હતો. બદલામાં ભાગલા પાડો અને રાજ કરોની પદ્ધતિ અપનાવવામાં આવી રહી હતી. જો કે, ત્યાં સુધીમાં યુરોપથી આવેલા શિક્ષણ અને નવા વિચારોએ ઈન્ડોનેશિયા પર દસ્તક આપી હતી. અહીં સ્વતંત્રતા ચળવળનો પાયો નાખવામાં આવ્યો હતો. એટલે કે, ઈન્ડોનેશિયાની સ્વતંત્રતા માટેનું યુદ્ધ. શહેર માંડ માંડ બંધાયું હતું અને લૂંટારા તૈયાર હતા. બીજા વિશ્વયુદ્ધ દરમિયાન, જાપાન દ્વારા ઈન્ડોનેશિયા પર વિજય મેળવ્યો હતો. સ્થાનિક લોકો એટલા દમનમાં હતા કે તેમને જાપાનીઓમાં આશા દેખાતી હતી, પરંતુ જાપાનીઓનો કબજો વધુ કઠોર સાબિત થતાં આ ટૂંક સમયમાં જ તૂટી ગયું હતું. 1945માં બીજા વિશ્વયુદ્ધમાં હાર પછી, દરિયાકાંઠે જાપાની શાસન પણ સમાપ્ત થઈ ગયું. આ પછી ઈન્ડોનેશિયન નેતાઓમાં સ્વતંત્રતાની જ્યોત સળગવા લાગી હતી. સુકર્ણો અને મોહમ્મદ હટ્ટા જેવા નેતાઓએ 17 ઓગસ્ટ, 1945ના રોજ સ્વતંત્ર ઈન્ડોનેશિયાની ઘોષણા કરી હતી.

આ માટેના બીજ 1940ના દાયકાના અંતમાં જ વાવ્યા હતા. ટાપુ પર ઘણા ધર્મો ખીલી રહ્યા હતા, જેમાંથી ઈસ્લામ બહુમતી ધર્મ હતો. પ્રશ્ન એ હતો કે નવું રાષ્ટ્ર ઈસ્લામિક રાજ્ય હોવું જોઈએ કે ધર્મનિરપેક્ષ પ્રજાસત્તાક? કેટલાક નેતાઓએ શરિયા કાયદા હેઠળ રાષ્ટ્રની કલ્પના કરી હતી. દલીલ કરી હતી કે તે ઈસ્લામ હતો જેણે વસાહતી શક્તિઓ સામે સંઘર્ષનો પાયો નાખ્યો હતો. બીજા જૂથમાં ધર્મનિરપેક્ષ રાજ્ય સમર્થકોનું વર્ચસ્વ હતું, જેઓ ભારપૂર્વક કહેતા હતા કે ઈન્ડોનેશિયાની વિવિધતા તેના હિન્દુ, મુસ્લિમ, બૌદ્ધ, ખ્રિસ્તી અને જીવવાદી (પ્રકૃતિની પૂજા કરતા) લોકોમાં રહેલી છે.

જ્યારે 1945માં ઈન્ડોનેશિયાએ સ્વતંત્રતા જાહેર કરી, ત્યારે તે એક એવા રાષ્ટ્ર તરીકે ઉભરી આવ્યું જે વિવિધતામાં એકતાને પ્રતિબિંબિત કરતું હતું. દેશનું સત્તાવાર સૂત્ર ભિન્નેકા તુંગલ ઈકા બન્યું, જેનો અર્થ વિવિધતામાં એકતા થાય છે. આજે ઈન્ડોનેશિયામાં યુનાઈટેડ સ્ટેટ્સ જેવી રાષ્ટ્રપતિ પ્રણાલી છે, જેમાં રાષ્ટ્રપતિ રાજ્યના વડા તરીકે હોય છે અને તેથી વિશ્વની સૌથી મોટી મુસ્લિમ વસ્તી ધરાવતો દેશ વિવિધતાનો પર્યાય બની ગયો છે.